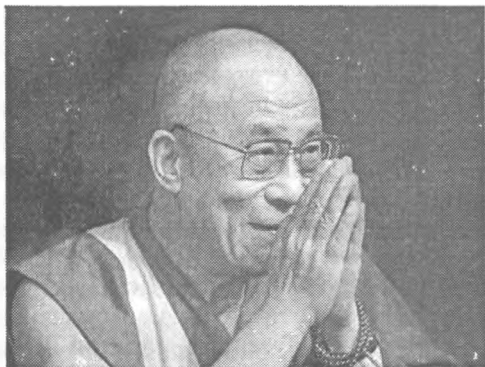

ГАНДІ НАШИХ ДНІВ

Доба кризи — мабуть, найточніше стан сучасного суспільства можна визначити саме так. Розчарування в усталених цінностях цивілізації, апатії й депресії від технологій, що лише маскують уявну катастрофу, — ознаки сьогодинішнього цивілізаційного поступу. Мозок не здатен повністю пояснити світ. Втеча від світу шляхом творення штучних допінгів та уявних помічників — шлях хибний, що лише віддаляє людину від природи. *Усе — марнота марнот*, — до такої думки схилиються тисячі людей у всьому світі. Людина розчинилася в новітніх системах електронної комунікації та штучного інтелекту, утративши натомість відчуття естетики, яку ніколи не зможе замінити комп'ютерний *симулякр*. Трагедія сучасного світу — в його відчуженості й самообмані, в несамовитому бажанні втекти від неприємної правди: *а король насправді — голый*.

Людство, яке кілька століть прагнуло викайти технології для щастя, так на це й не спромоглося. Античне суспільство, порізняно з постмодерним, виглядає олімпійським еталоном. Стародавнє суспільство дбало про дотримання традиції, адже боялося змін, що завше асоціювалися з катастрофою. Майбутнє вважалося монстром, якого потрібно боятися, а тому треба будь-що плекати цінності, що йдуть із діда-прадіда. Наша свідомість постає як роз'єднаний диск, який навряд чи вдасться зібрати. Принаймні на це вже не спроможні комп'ютерні технології (та й узагалі будь-які технології, що живляться штучними схемами, відірваними від єднання думки з душею). Все частіше виникає запитання: що ж тоді є панацеєю?

На це запитання шукали відповіді вчені-сходознавці під час круглого столу, що відбувся в Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Його організаторами виступили кафедра філософії та релігієзнавства НаУКМА, громадська організація «Фонд «Далекий Схід», інтернет-портал «Збережемо Тибет!» (<http://www.tibetian.org.ua> — єдиний в Україні сайт українською мовою, на якому регулярно оновлюється інформація про тибетську культуру, буддизм, релігійні конференції), а також Культурно-містецький центр ім. Олени Замостян, що також є частиною Могилянки. Приводом для зібрання був вихід у світ українського перекладу книги «Етика для нового тисячоліття» Його Святості Далай-Лами XIV. Цей захід об'єднав науковців, які сіли за один стіл, щоби інтерпретувати книжку, віднайти універсальну істину, яку хотів сказати Далай-Лама XIV, й визначити больові точки сучасного світу.

Далай-Лама — символ тибетської цивілізації. У своїй праці він хотів указати на те, що світ — це велика система, в якій кожний елемент взаємодіє з іншим. Хаос в одному органі спричиняє біль в іншому. Війни та катаклізми — це не лише провина космічних сил, участь яких Далай-Лама враховує, а й ре-

зультати людства, яке, віддалившись від природи, згубно впливає на органічне протікання процесів у природному організмі. Ця книжка Далай-Лами не є релігійним трактатом, а постає як інтелектуалізоване вчення, в якому автор використовує релігійні уявлення поряд із законами фізики та біології (про праці Далай-Лами чи не вперше в Україні написав Олександр Овсюк у статті «Дивовижні науки і релігійна мудрість» на шпальтах журналу «Всесвіт», №5-6, 2006).

У круглому столі взяли участь Юрій Завгородній, доцент кафедри філософії та релігієзнавства НаУКМА, Сергій Філоненко (буддійський чернець ордену Ніппондзан Мьоходзі, м. Донецьк), Іванна Отрошенко, співробітник Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України; Євген Осауленко, співробітник Музею ім. Варвари і Богдана Ханенків, представники Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України. Українські вчені та послідовники буддійського вчення зібралися, щоби визначити, якою є роль нової книжки Далай-Лами в контексті глобальних тектонічних зрушень людської свідомості, якою є роль цього видання для забезпечення гармонійного розвитку людства. Далай-Лама, який народився 1935 року, сьогодні, як зазначила ведуча, належить до світових духовних лідерів. Торік опитування, яке провели на німецькій хвилі, показало, що більшість німців визнало Далай-Ламу духовним лідером світу. В Україні, безперечно, про такий розголос буддійського вчення не йдеться. Ця конференція — лише перша спроба публічного обговорення буддійської праці такого рівня.

Треба сказати, що цей захід не відбувся безболісно, адже до Києво-Могилянської академії надійшов лист від Китайського посольства з проханням не проводити круглий стіл. Даються взнаки столітні протистояння щодо *тибетського питання*, яке також порушували на круглому столі.

В 1995 році Його Святості Далай-Ламі XIV Нобелівський комітет вирішив присудити премію Миру, що викликало схвалення всієї світової спільноти (крім Китаю!). Члени Комітету тоді зазначили, що «Далай-Лама у своїй боротьбі за визволення Тибету неухильно виступає проти застосування насильства. Він закликає до пошуку мирного рішення, заснованого на терпимості і взаємній пошані, з метою збереження історичної і культурної спадщини свого народу». Ведуча круглого столу наголосила, що Далай-Лама часто говорить про себе: «Я — лише простий буддійський чернець, не більше не менше».

Як зазначив у своєму виступі Юрій Завгородній, «Етика для нового тисячоліття» Далай-Лами — практикум із виживання в сучасному світі. Йдеться про стратегію *виживання* кожної людини, яка має оборонятися від результатів своєї ж діяльності. Омріяні технології завдали величезних збитків планеті, і потрібно негайно поставити питання про формування нових *етичних засад*, що мають ґрунтуватися на філософії природи та стратегії єднання з природою, а не на ворожості до зовнішнього світу, що викликає й ворожість до ближнього. Було зазначено, що у світі накопичується величезна кількість агресивної енергії, яка пульсує над цивілізацією. Це призводить до збройних конфліктів та непорозумінь. *Негативна енергія* — основний фактор некерованих афектів, нездатності до діалогу, обмеженості у власному просторі. Але це й логічно: коли людина встановлює між собою і світом мур, тоді вона у штучний спосіб відмежовує себе від світу, прагнучи втілювати щодня і щомиті стратегію загарбання чужого. Коли людина повстає проти органічної природи, вона повстає і проти себе — такою є одна з думок, яку висловлює Далай-Лама у своїй праці.

За словами Ю. Завгороднього, зростання матеріальних благ збільшує людські страждання. Матеріальні блага не дають людині омріяного щастя. Світ людини — це переплетіння тонких енергій, які потрібно плекати, а стан неспокою виникає в нездатності людини відчувати себе та світ, який також *промовляє* до неї. Магія природи законсервувалася в міфах і легендах, у які вірять хіба що діти (а ті, яких виховують на комп'ютерних іграх, і поготів, зма-

лечку відчують свою відчуженість, а це причина надмірної агресивності). Пан Завгородній наголосив на тому, що сучасні європейські цінності зазнали краху, і людина, яка живе на Заході й не довіряє своїй культурі, відчуває неймовірну депресію. Вчений також не схильний довіряти європейській філософії, що зводиться до спроби *раціонального* пояснення *незбагненого* світу, але схильний довіряти мудрості Далай-Лами. Мабуть, кожний має право на власний вибір світогляду, проте, якщо подивитися на історичні приклади, то багато відомих у світі людей зверталися саме до буддизму як найкращої релігійної системи, здатної дати відповіді на буттєві запитання.

Іванна Отрощенко з Інституту сходознавства ім. А. Кримського у виступі заторкнула інше важливе питання, що впливає з книжки. Йдеться про поняття *карми народів і країн*. Далай-Лама вказує, що кожна країна має карму, визначену вищими силами (геополітичним розташуванням, історією). Навіть якщо йдеться про поганих політиків, на яких нація покладає всі причини бід, не потрібно забувати, що цих політиків породила соціально-етична система саме цієї країни, і тому відповідальність за історичний вибір держави лягає й на плечі всіх представників нації. Важливо вміти бачити проблему комплексно. Як зазначила пані Отрощенко, для Далай-Лами навіть такі історичні тирані, як Гітлер, Сталін чи Мао Цзедун — не винятки, а діти *своїєї країни, свого часу*. Історія, освіта, географія, культура... — все відіграє роль у формуванні політичних лідерів, і тому провину за історичні зсуви потрібно шукати в самій країні, в історичному часі. Нездатність бачити сутність проблем (особистих, сімейних, соціальних, державних, історичних) — основна причина ворожнечі і цивілізаційного падіння. Далай-Лама вказує й на те, що суть конфлікту між Китаєм і Тибетом полягає в кармі як Тибету, так і Китаю — потужних цивілізаційних центрів, які не можуть знайти спільної мови. Нездатність до діалогу через невміння гармонізувати *негативну енергію* (афекти у психологічному розумінні) — причина історичних катаклізмів.

Як було зазначено, історія цього конфлікту — жаклива з точки зору носіїв європейського мислення та західної моралі. Тензина Г'яцо, так звати Далай-Ламу XIV, взимку 1940 року було офіційно зведено на престол духовного лідера та світського правителя Тибету. На той час йому було лише чотири з половиною роки... Але в 1959 році, в річницю приходу до влади комуністів у Китаї, жителі гір Тибету дізналися про те, що вісімдесят тисяч китайських солдатів прийшло до колиски духовності Сходу задля «мирного визволення» Тибету (щось подібне ми мали в нашій історії, коли Західну Україну від німців визволяли *червоні варвари*, якими керував деспотичний Центр). З того кривавого року тисячі тибетців розповідали Далай-Ламі жакливі історії про їхнє переслідування. 1959 року було видано звіт Міжнародної комісії юристів, де було написано про окупацію Тибету, в якому зазначалося: «Звичайною справою були розп'яття, розпорювання живота і відсікання кінцівок. Використовувалось також обезголовлювання, закопування живцем, спалювання і забивання до смерті. Людей прив'язували до кінських хвостів, вішали вниз головою і кидали в крижану воду із зв'язаними руками та ногами. А щоб вони не кричали: «Хай живе Далай-Лама!» на шляху до страти, їм проколювали язика м'якими гаками».

І досі китайська влада хоче, щоби наступний Далай-Лама був обраний під наглядом Пекіна. Але ті, хто живуть за китайським кордоном, навряд чи на це погодяться. Довгий період від смерті одного Далай-Лами до змужніння іншого в Тибеті завжди був часом розколу і політичної слабкості. Калсанг Пхунцог Годрогба, президент радикального представницького Конгресу тибетської молоді, що працює в Індії, вважає, що Китай має намір заповнити вакуум новим Далай-Ламою, якого Пекін вибере сам; так, як китайська влада вчинила з Панчен-Ламою, другим за значенням духовним лідером тибетців. Стосунки Китаю та Тибету складаються важко. Китай, як кажуть учені, навмисно галь-

мує поновлювані переговори з представниками Далай-Лами, оскільки вважає, що з його смертю тибетська проблема може просто зникнути з міжнародного порядку денного. Інші думають, що Китай міг би обернути у свою користь престиж, який має нинішній Далай-Лама, якби дійшов згоди зараз, а не чекав би дій, що їх чинитимуть його послідовники.

Співробітник Інституту філософії ім. Г. Сковороди А. Стрелкова вказала на взаємну проникність у новій книжці Далай-Лами філософії та релігієзнавства як двох органічних систем. У світовій (західноєвропейській) практиці узвичаєно, що етика постає системою філософії, поряд із онтологією та епістемологією. Натомість у вченні Далай-Лами етика не можлива без її зв'язку з природним компонентом, а тому це потребує генетичних зв'язків із онтологією (буттям людини) та гносеологією (пізнанням світу). Релігія — це стратегія, здатна поєднувати в людині свідомість як раціональний вимір та природу як вимір, у якому панують ірраціональні стихії. За словами пані Стрелкової, книжка Далай-Лами «Етика для нового тисячоліття» ставить буттєве запитання: якою буде *нова реальність* і *нова людина* в цій реальності? Ми здатні побачити мізерну частину в цьому світі (цікаво, що фізики поділяють цю думку, адже людина знає Всесвіт лише на 5%, а 95% — чорна матерія, про природу якої нам наразі відомо мало). Було порушено питання і про *свободу* як чинник етики. Людина страждає тоді, коли невільна. Але ж часто вільна людина може завдати дуже багато шкоди іншим через невміння керувати власними пристрастями.

Одне слово, ішлося про те, що **криза релігії і криза технології охопили все ХХ століття**. Загроза — саме в **матеріальних досягненнях цивілізації, які не враховують суті культури**. *Цивілізаційна людина* втрачає почуття свободи, а це зумовлює розчинення індивідуальності. Важливо зрозуміти, що матеріальні досягнення — це ще не культура, навіть якщо вони й допомагають у розв'язанні проблеми вдосконалення суспільства. Але людина, засліплена успіхами теоретичного пізнання, не замислюється над перспективою гедонізму. Замість того щоб сформулювати ідеали і модель перетворення дійсності відповідно до законів природи, у ХХ сторіччі було створено модель тотальної кризи культури.

Визначальна причина феномену такої кризи — суперечність між стратегією розвитку матеріальної культури і своєрідністю духовних цінностей людства. Розвиток матеріальної культури, зумовлений науково-технічним прогресом, фактично перекодував світ людини. Передумова кризи культури ХХ сторіччя — в несумісності двох типів мислення і ставлення до світу: *технократичного* і *гуманітарного*. Технократичний підхід зорієнтовано на ідею «підкорення природи» за допомогою науки і техніки, «пересотворення» людини на основі раціональності, вдосконалення її розумових здібностей. Гуманітарний підхід зосереджується на дослідженні духовного світу людини, виміру естетики й етики. Криза сучасної культури — в лоботомізованому наступі «масової культури», популярної, комерційної, що реалізується в індустрії розваг.

Це питання неодноразово порушували в ході дискусії, шукаючи джерело людської етики. В одному з виступів було зазначено, що етичними є ті рішення, що ґрунтуються на філософії *чистого* серця, тобто такі, що їх приймає людина, перебуваючи у стані спокою та в аурі доброзичливості. *Чорні думки* «забруднюють» найшляхетніші вчинки: те, що видається добрим, але вчинене з поганими намірами, не є *етичним*. В основі етики Далай-Лами навіть не стільки моральний імператив, скільки філософія *справжньої природи* як органічної частини людини. Динамічний індустріальний розвій ХІХ століття був причиною становлення нової реальності в ХХ столітті. Якщо в момент народження самого поняття «культура» філософи позначили в такий спосіб *іншу* природу, *рукотворну*, що існує разом із природою нерукотворною, то в ХХ столітті «друга природа» вже давно була і першою, й останньою. Нерукотвор-

на природа на Землі опинилася в резервації — в заповідниках і національних парках. Довкола людини залишилася тільки природа наочного світу, що розростається з неймовірною швидкістю, породжуючи нові й нові *псевдоістини*. Наука, що перетворилася на звичайнісіньку *техніку моделювання*, і заснована на такій науці культура не можуть визначити раціональної інтенції життя людини. Істина в такому разі — лише безперервний «ланцюг ілюзорних поривів і гірких розчарувань».

Виступ Сергія Філоненка (буддійського ченця) викликав найбільше запитань. Звернення він розпочав із буддійської молитви, але далі у своєму виступі перейшов на російську мову, мотивуючи тим, що виховувався в Донецьку й українською не володіє. С. Філоненко доволі критично інтерпретував книжку Далай-Лами і весь час акцентував на проблемі духовності людини нового тисячоліття, вказуючи на те, що християнська духовність — хибна стратегія, що не може забезпечити *духовного щастя*. Він апелював до дохристиянських часів України, вказуючи, що український народ має звертатися у своєму духовному зростанні до релігії тих народів, які були на нашій землі до Хрещення. Але якщо пан Філоненко настільки палко дотримується українських язичницьких традицій, то чому ж тоді не вивчив української мови? По-друге, якщо він настільки часто звертався до універсальної духовності, незалежної від *соціальних дисфункцій*, то чому ж тоді виховання та територія мали такий вплив на цю духовну людину, яка не змогла опанувати української мови? Чи все ж таки соціально-політичні фактори також впливають на духовних пастирів? Мова — це система світу, засіб виявлення себе і свого внутрішнього світу. Чомусь у молитві чернець не перейшов на російську, а звернувся до сакрального буддійського слова... Почасти доволі важливим є не стільки саме вчення, а й ті, хто є апологетами цього вчення, адже буддійський учитель — людина, якій учні довіряють свідомість і життя.

Що ж, круглий стіл відбувся, залишивши після себе багато запитань. Ясна річ, вчені та релігійні практики й не прагнули віднайти буттєві відповіді, адже подібна презентація ідеї Далай-Лами в Україні відбулася чи не вперше. Головне, що релігійні вчення виявляють себе на тлі інших світоглядно-філософських систем, а це дає право кожному обрати власний шлях. Усі ми перебуваємо у стані ентропійного пошуку сенсу у світі, що невпинно розпадається на окремі зони, з яких віє вітер ворожнечі і відчуження. Мабуть, слово Далай-Лами як «просвітленої» людини, здатної відчувати приховані хвилі космосу, як людини, яка пройшла крізь титанічні випробування, щось важить. Не можна сприймати все бездумно, але хоча б інколи потрібно дослухатися до голосу цього світу, щоби Апокаліпсис не насувався так швидко. **Пошук щастя й гармонія зі світом — ось основні дві теми, навколо яких і вибудовано книжку Далай-Лами XIV «Етика для нового тисячоліття».**

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ